

БОЛГАРІЯ, Республіка Болгарія (България, Република България) — держава у південно-східній частині Європи на Балканському півострові. На Пн. межує з Румунією, на Зх. — з Сербією і Чорногорією, Македонією, на Пд. — з Грецією, Туреччиною. Зі Сх. омивається Чорним м. Площа 110,9 тис. км². Насел. 8,05 млн осіб (2000): болгари — понад 86 %, етнічні турки — 9,8 %, проживають також вірмени, македонці, греки, румуни, цигани. Держ. мова — болгарська. Віросповідання: православні християни — 85 %, мусульмани — 13 %, юдеї — 0,8 %, католики — 0,5 %, інші — 0,7 %. Столиця — Софія (1,2 млн осіб на 2000). Найбільші міста (тис. осіб на 2000): Пловдив (358), Варна (294), Русе (180). Складається з 9-ти областей. Грош. одиниця — лев. Держ. устрій — парламент. республіка. Глава держави — президент (від 2002 — Г. Пирванов), якого обирають прямим голосуванням на 5-річ. термін. Глава уряду — прем'єр-міністр. Законодав. орган — однопалатні Нар. збори, що обираються раз на 4 р. у складі 240-а депутатів. Б. є чл. ООН (від 1955) і асоційов. чл. ЄС (від 1995).

Від 1-ї пол. 7 ст. тер. на Пд. від Дунаю заселяли племена слов'ян. 681 разом із протоболгарами вони заснували Болгарське царство, що займало тер. сучас. Пн. Болгарії. 865 Б. прийняла християнство. Після створення Кирилом і Мефодієм слов'ян. писемності та літ-ри Б. стала першим літ. центром слов'ян. зокрема значно вплинула на розвиток культури Київ. Русі. 1018-1187 — під владою Візантії. 1396 Б. завойована Осман. імперією. Звільнена 1878 після поразки Туреччини в рос.-турец. війні. Від 1879 — князівство (васал Туреччини), від 1908 — незалежне царство. Після Балкан. воєн (1912-13) та 1-ї світової війни, в якій Б. виступала на боці Німеччини, втратила частину території (за Ньойським мирним договором 1919 Пн. Добруджа відійшла до Румунії, Македонія — до Греції, частково до Сербії, пізніше до Югославії). 9 вересня 1944 з введенням рад. військ у Б. повалено монархію і до влади прийшла КП. Від 1946 — Нар. Респ. Болгарія. Від 1990 при владі коаліційні уряди. Найбільші політ. партії: Союз демократ. сил (1989), Рух за права і свободи (1990), Болгар. соціаліст. партія (1990), «Євролівиця» (1996). Корисні копалини: боксити, мідь, свинець, вугілля. Бл. 30 % тер. Б. займають гори. Із Зх. на Сх. простягаються Балканські гори заввишки до 2376 м; на Пд. Зх. — гірські масиви Рила (найвища точка — г. Мусала вис. 2925 м), Пирин і Родопи. На Сх. — кілька долин, зокрема Тракійська. Уздовж пн. кордону — Дунайська низовина. Найбільші ріки: Дунай, Іскір, Янтра, Маріца, Струма. Клімат помірно континентальний, середня січнева температура на рівнинах від -2° до +2 °С, у горах -10

°С, температура в липні відповідно від +23 ° до +25 °С і +5 °С. Майже 1/3 країни вкрита лісами. Серед тварин поширені олені, лані, козулі, кабани, вовки, лисиці, зайці, борсуки. Нац. парки: Вітоша, Золоті Піски, Ропотамо, Стенето. До початку екон. кризи 1996-97 пріоритет, були електротех., маш.-буд., нафтопереробна та харч. галузі промисловості. Нині розвиваються чорна та кольорова металургія, хім., деревообробна промисловості. Спеціалізація с. господарства — фрукти, зернові, тех., ефіроолійні культури, м'ясошерстне тваринництво. Найбільші морські порти — Варна і Бургас; є паромна переправа Варна-Іллічевськ (440 км). Обсяг ВВП становить 33,6 млрд дол. США (1998), на душу насел. — 4,1 тис. дол. США(1998). Структура ВВП за галузями: індустрія — 29 %, с. госп-во — 26 %, сфера послуг — 45 % (1997). Б. експортує машини та устаткування, метали, мінерали, паливо, вироби хім., харч. та текстил. пром-стей, пластмаси. Обсяг експорту — 4,5 млрд дол. США (1998). Гол. торг. партнери з експорту — Італія (12 %), Німеччина (10 %), Туреччина, Греція, Росія. Імпортує сировину, метали та руду, хім. вироби, паливо. Обсяг імпорту — 4,6 млрд дол. США (1998). Гол. партнери — Росія (28 %), Німеччина (11 %), Італія, Греція, США. Найвідоміші ВНЗи: Софій. університет, Софій. університет світ. господарства, Пловдив., Велико-Тирнов. та Благоевград. університети. Серед визначних діячів культури: письменники — Х. Ботев, І. Вазов, Д. Димов, П. Яворов, Л. Стоянов, Н. Хайтов, Г. Джагаров, Б. Райков; співаки - Б. Христов, Г. Христов, Л. Іванова, Е. Димитров, Б. Кіров; арх. К. Фічето, художник В. Димитров-Майстора, скульптор В. Рашидов. У Б. понад 200 музеїв. Найвідоміші — у Софії: Ботан. музей, Зоол. музей, Нац. археол. музей, Нац. етногр. музей, Нац. музей натурал. історії, Музей історії Софії, Нац. художня галерея. Містами-музеями є Велико-Тирново, Копрівштиця, Несебир, Мелник. Серед пам'яток архітектури — собор св. Георгія (4 ст.), залишки собору св. Софії (6 ст.), собор Олександра Невського (19 ст.), мечеті Буюк-джамія (15 ст.) та Баня-паша (1576). Неповдалік від Софії — церква Бояна зунік. фресками 13 ст.; у м. Перник — руїни візантій. фортеці; у Пловдиві — монастир Бачково (11 ст.), руїни рим. стадіону та цитаделі, Імарет-мечеть (1444-45). У списку ЮНЕСКО 9 об'єктів: Боянська церква, печерні церкви Іваново, Мадарський вершник, стародавнє місто Несебир, монастир Рила, природні заказники Сребарна та Пірін, фракій. гробниці в Казанлику та Свештарі. На чорномор. узбережжі Б. — всесвітньо відомі курорти: Золоті піски, Албена, Соняч. берег та ін.

Ще в 9-10 ст. до Б. почали переселятися ченці, купці

та студенти з Київ. Русі. У 17-18 ст. сюди приїздили на викладац. роботу випускники Києво-Могилян. академії. Наприкінці 19 ст. емігрантами в Б. були переслідувані рос. царизмом представники укр. інтелігенції, зокрема М. Драгоманов, який 1889-95 проживав у Софії і обіймав посаду проф. Софій. університету. Б. визнала УНР і підписала з нею 1918 Брест. мирний договір, обидві країни обмінялися дипломат. представництвами. Укр. посольство в Софії очолював *О. Шульгин*. В цей час у Софії вже існувала невелика укр. колонія. 1920 засн. Болгар.-укр. товариство (ініціатор і голова — *І. Шишманов*). Згодом чимало українців прибуло до Б. у складі армії *П. Врангеля*, витісненої більшов. військами за межі України. У 20-х рр. на тер. Б. проживало бл. 15 тис. біженців з колиш. Рос. імперії, зокрема понад 1,5 тис. українців, які мешкали переважно у Софії, Варні та їхніх околицях. Українці мали свої поселення та організації: існувала укр. колонія у Пернику, укр. хутір у с. Кочеринове; діяли військ. товариство «Січ» (створене з колиш. врангелівців і очолюване *В. Филоновичем*), Укр. нац. козац. товариство (голова — *Д. Гулай*), «Комітет для допомоги укр. утікачам в Б.» (голова — *В. Драгоманов*), студент. спілка, жін. товариство. «Укр. громада» засн. 1921 у Софії з ініціативи старшини Армії УНР *В. Филоновича* (того ж року був висланий з Б. і переїхав до Чехо-Словаччини), наступ. року вона офіційно визнана як просвітниц. організація (на той час нараховувала 300 чл.). Згодом у Софії створ. Тимчас. комітет укр. Червоного Хреста, Укр. хату з читальнею, б-кою (10 тис. прим.) та курсами українознавства. Крім Софії, українці проживали в Балабанові, Пловдиві, Бургасі, Варні, Відіні, Русе та ін. містах. 1924 майже всі укр. організації в Б. розформовано. У 2-й пол. 20-х рр. відбулося відродження укр. громад, життя. 1926 у Софії створ. Укр. об'єднання, 1929 відновлено діяльність «Укр. громади» (голова — *Б. Цибульський*). Протягом наступ. років виникла низка ін. укр. організацій, зокрема Союз укр. організацій (1934), Укр. культурне об'єдн. (1935, голова — *М. Парашук*), Укр. просвіти. товариство «Січ» (1941). У жовтні 1933 в Софії відбувся 1-й з'їзд українців у Болгарії за участі 14-ти укр. організацій з метою створення єдиного центру, наступного року відбувся 1-й з'їзд Союзу укр. еміграц. організацій. У міжвоєн. період виходили друком «Украинско слово», «Украинско-български вести» (від 1935, укр. і болгар. мовами), «Украинско-български пръгледъ»; 1931 у Софії вийшло кілька номерів укр. двотижневика «На сторожі». 1928 «Слов'ян. бесіда» в Софії влаштувала Шевченківське свято, 8 грудня 1934 відбувся укр. концерт. вечір, де виступав хор Укр. культур. об'єдн. в Болгарії. У повоєнні роки українці постраждали від політ. асиміляції, укр. громад. організації припинили своє існування. Значний

внесок у становлення укр. культур. життя в Б. зробили співроб. укр. посольства *Д. Шелудько*, скульптор *М. Парашук*, журналіст *Я. Малиновський*, співак *М. Столярчук*, художник *Й. Ткаченко*. Інтерес до української мови в Б. підвищив виданий 1933 болгар. мовою підручник «Украински език. Граматика (фонетика, морфология, синтаксис)» *М. Грунського* та *Д. Дринова*. Засн. україністики у Б. вважають *І. Лекова*, який досліджував грамат. будову та омонімію української мови, окреслив напрями вивчення та запропонував методи аналізу укр. та болгар. лексики, визначив типол. риси української мови на заг.-слов'ян. тлі, зокрема її лексич. фонд, модель побудови слова тощо. Б. визнала Україну як незалежну державу 5 грудня 1991, дипломат. відносини між країнами встановлено 13 грудня того ж року. Гол. документом, що визначає осн. напрями укр.-болгар. співпраці, є Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Респ. Б., підписаний 5 жовтня 1992. На регіонал. рівнях укладено договори про співпрацю між Києвом і Софією, Запоріж. і Бургас., Луган. і Хасків., Рівнен. і Відін., Харків. і Пловдив. областями. Налагоджено зв'язки також між АН і окремими ВНЗами України та Б. У деяких містах Б. діють філії товариства «Болгарія — Україна», проводяться зустрічі з представниками укр. діаспори. У Софії відкрито Укр. клуб, Товариство українців Болгарії, громад. організацію «Мати Україна», благодійне товариство «Діти України»; діє укр. недільна школа в м. Варна. Від 1995 у Пд.-Зх. університеті (м. Благоевград) уведено спеціальність «укр. етнологія», від 1996 на слов'ян. факультеті Софій. університету вивчають україністику як осн. фахову дисципліну. У Софії відкрито мемор. дошку й пам'ятник на могилі *М. Парашука*, названо вулицю на його честь.

Рекомендована література

1. Косев Д. Краткая история Болгарии. София, 1963;
2. Динев Д., Мишев К. Болгария. Москва, 1973;
3. Степовик Д. Українсько-болгарські мистецькі зв'язки. К., 1975;
4. Современная Болгария: История, политика, экономика, культура. София, 1981;
5. Краткая история Болгарии с древнейших времен до наших дней. Москва, 1987;
6. Болгария: Путеводитель. Москва, 1997;
7. Юрківський В. М. Країни світу. К., 1999;
8. Весь світ у цифрах і фактах. К., 2001;
9. Історія південних і західних слов'ян. К., 2001.

В. І. Ткаченко

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Болгарія, Республіка Болгарія / В. І. Ткаченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-36709>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).